

UDK 27–1:929Trubar P.
Ihar Klimau
Minsk

ТЭХНІКА БІБЛЕЙНАГА ПЕРАКЛАДУ ПРЫМАЖА ТРУБАРА (НА ПРЫКЛАДЗЕ АНАЛІЗУ МЦ. 13:1–23; МК. 4:1–20, 23).

Na podlagi vzporednih odlomkov iz evangelija pripevek analizira sintaktično in gramatično strukturo (besedni red in prenos posebnih gramatičnih oblik in idiomov originala) Trubarjevega prevoda iz leta 1557, njegove rešitve glede izbora besedja in glede kalkiranja ter tudi stabilnost v prevajanju istih leksemov na različnih mestih besedila.

On the example of parallel excerpts from a Gospel, the author analyzes the syntactic and grammatical structure (word order and rendering of particular grammatical forms and idioms from the original) in Primož Trubar's translation of 1557, his approach to the choice of lexicon and calqués, as well as the consistency in translation of the same lexical items in various places in the text.

Кljučne besede: Trubarjev prevod, izbor besedja, stabilnost v prevajanju

Key words: Primož Trubar's translation, choice of lexicon, consistency in translation

0 Біблейны пераклад Прымажа Трубара быў адным з першых у славянскай Рэфармацыі наогул і першы ў Славеніі. Менавіта Трубар запачаткаваў у сябе на радзіме літаратурную традыцыю, як і практыку перакладу Св. Пісьма (Seitz 1998: 38–47).

Назіранні над тэхнікай перакладу Трубара ў дадзенай працы праводзіліся на матэрыяле невялікіх урыўкаў з Евангелля (прыпавесць пра сейбіта і яе тлумачэнне, з некаторымі ўступнымі і прамежкавымі пасажамі), якія паўтараюцца ў Мц. і МК. (далей гэтыя індэксы перад лічбай раздзела не ставяцца). Увага была сканцэнтравана на ТТ 1557, як спарадычна параўноўваўся з ТЕ 1555 і ТТ 1581–82¹ а таксама ў ілюстрацыйных мэтах – з ДВ. Лацінская версія прадстаўлена Vg і перакладам Эразма Ратэрдамскага 1516–35 гг. паводле выдання 1542 г. (ЕВ)², нямецкая – перакладам Марціна Лютара (LB 1546).

1 Арыгінал і прынцып перакладу

Асноўным арыгіналам П. Трубару паслужыў нямецкі пераклад М. Лютара, што стасавальна Евангелляў было даўно высветлена ў навуцы (Grafenau 1914: 298–303; Rozman 1986: 227–240). Трубар дастаткова добра ведаў нямецкую мову і, верагодна, рэпрэзентаваў білінгвальныя (нямецка-славенскія) мяшчанскія асяродкі

¹ Пры супадзенні чытання Вульгаты з перакладам Эразма прыклад цытуецца паводле апошняй крыніцы.

² Аднак пры гэтым свае пераклады ён адрасаваў хутчэй за ўсё аднамоўным славенцам, перш за ўсё сялянам, якія нямецкай мовы не ведалі (Hešič 1908: XXV, XX; Seitz 1998: 247).

сваёй радзімы (Seitz 1998: 205–220).³ Пераклад Лютара для яго славенскіх адэптаў безумоўна меў статус першакрыніцы.

Сярод іншых крыніц працы Трубара даўно ўказваліся і іншыя пераклады: Вульгата (Grafenaür 1914: 298–299; Breznik 1917: 170), лацінскі пераклад Эразма Ратэрдамскага (Grafenaür 1914: 299; Ахаціч 2007: 271–272, 273–274) і некаторыя іншыя. Аналіз урыўкаў паказаў, што ў многіх выпадках Трубар спарадычна выкарыстоўваў у якасці дадатковага лацінскі пераклад: Вульгату і/ці Эразма, апошні ўлічваў некаторыя чытанні грэчаскага тэксту, адсутныя ў Вульгаце (і часткова праігнараваныя Лютарам).

1.1 Выкарыстанне лацінскага перакладу праяўляецца праз спарадычнае ўвядзенне яго чытанняў у Лютарава атачэнне (асабліва адметнае ў Мк.). Зрэдку можна заўважыць, што Трубар выкарыстоўваў не толькі Вульгату, але і пераклад Эразма. Відаць, Трубар імкнуўся не столькі наблізіцца да грэчаскага тэксту (праз Эразмавы пераклад), колькі захаваць некаторыя чытанні Вульгаты, адкінутыя Лютарам.⁴

1.1.1 У пасажы Мк. 4:1 *auff dem wasser sitzen – ie na moriu fedel* (Vg, EB: *federet in mari*) звяртае ўвагу не толькі пераклад *morie* замест чаканага *voda* (як у DB), але і выкарыстанне формы мінулага часу ў адпаведнасці з лацінскім тэкстам. У грэчаскім тэксце тут выступае абсалютыўная канструкцыя, якую Лютар перадаў праз мадальны дзеяслоў з двума прэдыкатыўнымі інфітывамі: *er **musste** in ein Schiff **tretten**, und auff dem wasser **sitzen***, што дакладна перадаў Далмацін: *je on moral v'en Zholn stopiti, inu na vodi fedèti*.

1.1.2 Пад лацінскім уплывам зроблены пераклад пасажу ў 4:18: *ty fo, kir poslushaio to beffedo – Vg, EB **hi sunt, qui sermonem** (Vg *verbum*) **aud(er)iunt***, параўн.: LB 1546 *Die das wort hören – DB **kateri to Befsedo posfluhajo***. Аднак аналагічная канструкцыя крыху ніжэй перакладаецца ўжо інакш: *Die das wort hören – ty poslushaio to beffedo* 4:20 (Vg, EB ***qui audiunt sermonem** / Vg *verbum**). Невялікія прыхіленні да лацінскага перакладу адзначаюцца ў 4:11: *Denen aber drauffen wiederferet es alles durch Gleichnisse – anpag teim **kir fo isuuna, vse rizhi se gode skufi perglihe***. У 1-й частцы гэтага пасажу Трубар яўна выкарыстоўвае лацінскі тэкст: Vg, EB *illis autem **qui foris sunt, per parabolas** (Vg: *parabolis*) **omnia sunt***, тут нават Далмацін не трымаецца літаральна Лютара і паслядоўнічае Трубару: *tém pak, kateri fo svunaj, fe vse gody skusi priglihe*.

У шэрагу ідэом Трубар таксама выразна перакладае паводле лацінскага тэксту насуперак Лютару: *mit sehenden Augen, sehen sie nicht, vnd mit hörenden Ohren, hören sie nicht – oni uideozh ne uide, inu poslushaiozh ne slishio* 13:13 (таксама яшчэ ў TE 1555), параўн.: Vg, EB *quia videntes non vident, & audientes non audiunt; Auff*

³ Аднак пры гэтым свае пераклады ён адрасаваў хутчэй за ўсё аднамоўным славенцам, перш за ўсё сялянам, якія нямецкай мовы не ведалі (Ilešič 1908: XXV, XX; Seitz 1998: 247).

⁴ Дробныя выпадкі ўплыву лацінскага тэксту (на ўзроўні слова ці словаформы) разгледжаны ніжэй (гл.: 1.3.1, 3.1–3.3, 4.1, 5.2.1, 5.2.2, 5.3), зараз жа разглядаюцца выпадкі сінтаксічнага ці тэксцэлагічнага ўздзеяння.

das sie es mit fehenden augen sehen, und doch nicht erkennen, und mit hörenden ohren hören und doch nicht verstehen – de uideozh uidio, inu ne ugledaio, inu poslushaiozh poslufhaio, inu ne fastopio 4:12, параўн.: Vg, EB *Ut videntes videant & non cernant* (Vg *non videant*): & *audientes audiant, & non intelligent*.

1.1.3 Пра звяртанне Трубара да Вульгаты сведчыць даданне прыслоўя напачатку фразы ў 13:11: *Sakai uom ie danu*, параўн.: Vg *Quia vobis est datum*, тады як LB 1546 *Euch ifts gegeben* паводле EB: *Vobis datum est* (таксама TE 1555 *Vom ie danu*, гл. 6.1).

1.1.4 Паказальны выпадак, які сведчыць пра выкарыстанне Трубарам перакладу Эразма, дае пасаж у 4:20: *taku, de enu feime perneffe trideffet... – itaut aliud granum adferat triginta...* (вылучаныя словы дададзены ў пераклад Эразмам), Vg *unum triginta...*, параўн.: LB 1546 *etlicher dreißigfeltig...* – DB *nekateru famotrideffet...*

1.1.5 У некаторых выпадках выкарыстанне лацінскага перакладу выглядае сумнеўна: *Er antwortet, und sprach – On odgouori inu prau knim* 13:11, параўн.: Vg *Qui responens ait illis*, EB *At ille respondens dixit eis*. Відасьць, кантамінацыю нямецкага і лацінскага перакладаў уяўляе сабой наступны выпадак 4:18: *Inu eni drugi fo* (DB *Inu lety fo*), параўн.: LB 1546 *Vnd diese finds*, Vg, EB *Et alii funt*. Самастойную навацыю Трубара або выкарыстанне нейкага іншага перакладу ўяўляе сабой пасаж 4:20: *inu to ifto gori vfameio*, параўн.: LB 1546 *vnd nemens an*, DB *inu jo gori vsameo*, Vg, EB & *fufcipiunt*.

1.2 Асноўны прынцып перакладу Трубара – паслоўны, г. зн., што ён перакладаў нямецкі арыгінал слова ў слова, у тыповым выпадку падаючы да аднаго слова (у т. л. да граматычнага слова – артыкля) арыгіналу аднаслоўны эквівалент у перакладзе. Напрыклад: *Vnd er sprach zu jnen, Euch ifts gegeben das Geheimnis des reichs Gottes zu wissen – Inu on prau knim, Vö ie danu üiditi to skriunuft tige Bohsyga [!] kraleuftua* 4:11. Асабліва паказальна выкарыстанне ў славенскім перакладзе «артыкляў», ролю якіх выконваюць звычайна ўказальныя займеннікі. Гэтыя рысы сінтаксіса Трубара былі адзначаныя ўжо даўно (Kopitar 1808: 54–55; Breznik 1917: 173; Koruza 1984: 107–113; Toporišič 1987: 9–13; Seitz 1998: 64–120), што, натуральна, указвае на нямецкі тэкст як асноўны ўзор перакладу.

1.3 Аднак паслоўны прынцып, выкарыстаны Трубарам, мае шэраг выразных выключэнняў, абумоўленых або граматычным адрозненнем нямецкай і славенскай моў (такія з’явы больш паслядоўныя, гл. 1.3.1–3, 1.3.6), або стылістычнай стратэгіяй перакладчыка (такія з’явы менш паслядоўныя, гл. 1.3.4, 1.3.5).

1.3.1 Аднаслоўныя формы нямецкага імперфекту звычайна перадаюцца двухкампанентным славенскім перфектам, які складаецца з формаў дапаможнага дзеяслова і дзеепрыметніка, напрыкл.: *er in das Schiff trat – ie on uta zheln ftopel* 13:2,

fiel – *ie palu / pallu* 13:4, 5, 7, 8, 4:4, 7, 8; *es bracht keine Frucht* – *nei fadu perneslu* 4:7, *bracht Frucht* – *ie fad perneslu* 4:8, *er allein war* – *ie on bil fam* 4:10, *die vmb jn waren* – *ty fo okuli nega bili* 4:10. Але адзначаны і выпадак перадачы нямецкага імперфекту славенскім плюсквамперфектам – трохкампанентнай формай: *Da nu die Sonne auffgieng* – *kadar ie pag tu sonce gori bilu prishlu* 4: 6. Нямецкія перфектныя і прэзэнтныя формы заўжды захоўваюцца без змен колькасці кампанентаў, напрыкл.: *er redet* – *on ... gouori* 13:3, *fie es gehört haben* – *fo oni to slishali* 4:15. Толькі ў адным выпадку адзначана адхіленне: *jre Augen schlimmern* – *nih ozhi fo faperte* 13:15, абумоўленае заменай актыўнай канструкцыі пасіўнай паводле лацінскага перакладу: Vg, EB *oculos suos occluserunt / Vg clausurunt*.

1.3.2 Адмоўе ў мінулым часе ў адз. л. зліваецца з формай дапаможнага дзеяслова славенскага перфекта: а) адпаведнае *nicht*, напрыкл.: *es nicht Wurtzel hatte* – *nei korena imeilu* 13:6, *korena ne imeilu* 4:6, *ifts nicht gegeben* – *nei danu* 13:11 (але ў мнж. л.: *habens nicht gesehen* – *ne fo uidili* 13:17), у цяперашнім часе адмоўе з дзеясловамі *imeti* ў славенскай мове ўтварае сінтэтычную форму: *Wer aber nicht hat* – *kateri pag nema* 13:12; б) адпаведнае *kein(e, -es)*: *es bracht keine Frucht* – *nei fadu perneslu* 4:7.

Адзінкавае адмоўе нямецкай мовы перад шэрагам аднародных дзеясловаў замяняецца ў славенскім перакладзе паўторам адмоўя перад кожным з такіх дзеясловаў: *Auff das fie nicht der mal eins mit den Augen sehen, vnd mit den Ohren hören, vnd mit dem Herten verstehen, vnd sich bekeren* – *De kei kadai fozhima ne ugledaio, inu fuusheffi ne faslishio, inu steim ferzom ne fastopio, inu fe ne preoberno* 13:15.

1.3.3 Фармальны дзейнік *es* пры дзеяслове ў няпэўна-асабовых сказах (кшталту *es gieng*) у перакладзе заўжды апускаецца, напрыкл.: *es gieng ... aus* – *ie shal uun* 13:3, *ie vunkai shal* 4:3; *verwelcket es* – *ie uünilu* 13:6, 4:6; *ward es dürre* – *ie ufehlu* 13:6; *verdorret es* – *ie usehlu* 4:6, *werdet es nicht verstehen* – *ne bote refumeli* 13:14, *es verfamlet sich* – *fe sbere* 13:2, 4:2.

1.3.4 Даволі часта апускаецца асабовы займеннік пры дзеяслове, паказчыкам асобы ў перакладзе тады служыць дзеяслоўны канчатак, напрыкл.: *denn fie verstehen es nicht* – *inu ne fastopio* 13:13, *So ergert er sich balde* – *taku se sdai fmoti* 13:21, у некаторых выпадках – магчыма, пад лацінскім уплывам: *das fie sehen, ... das fie hören* – *kir uidio, ... kir slishio* 13:16 (параўн.: Vg, EB *quia vident, ... quia audiunt*, але: DB *kar vy vidite, ... kar vy flishite*), зрэдку апускаецца і няпэўны займеннік: *Wenn jemand das Wort höret* – *kir to Bessedo poslusha* 13:20, 22, 23 (параўн. Vg, EB *hic est qui verbum* (EB *fermonem* 13:23) *audit*).

1.3.5 Нямецкі артыкль зрэдку апускаецца, г. зн. не знаходзіць у перакладзе лексічнай адпаведнасці: *in das Steinichte* – *na kaminauu* 13:5 (але: *na tu kamenitouu* 4:5), *auff das Steinichte* – *na kaminouu* 13:20, *auffs Steinichte* – *na kamenetouu* 4:16; *vnter die Dörnen* – *vmei Terne* 4:7, (але: *umei tu terne* 13:7, 22, *vtu terne* 4:18).

Аднак зрэдку Трубар устаўляе ў славенскім перакладзе «артыкль» там, дзе ў нямецкім тэксце ён адсутнічае: *durch Gleichnisse – skufi te perglihe* 13:10, 4:2 (але: *skufi perglihe* 13:3, 4:11), *trübfal – te nadluge* 13:21, ***kakoua nadluga*** 4:17, *der betriegliche Reichthum – tu obnoriene tigu blaga* 4:19, *on Frucht – pres tigu fadu* 4:19, *bringen Frucht – perneffo ta sad* 4:20, *viel ander Lüfte – te shele drufih rizhi* 4:19. Такая практыка мусіць адлюстроўваць, відаць, інтэрфераванае маўленне (Трубара і/ці яго асяроддзя).

1.3.6 Ад паслоўнага прынцыпу Трубар адступаў таксама ў шэрагу іншых выпадкаў, як: а) спецыфічныя нямецкія дзеяслоўныя канструкцыі (кшталту *zu + inf.*), якія ў Трубара заўжды перадаваліся аднакампанентным інфінітывам (гл. 3.1); б) нямецкія прыставачныя дзеясловы, якія часам перадаюцца словазлучэннем з дзеясловам і прыслоўем, або наадварот, адным дзеясловам (гл. 4.2); в) нямецкія складаныя назоўнікі, якія перадаюцца апісальнымі канструкцыямі (гл. 3.2); г) азначальны займеннік, які Трубар арыгінальна перадае словазлучэннем: *alles – vfe rizhi* 4:11 (Vg, EB *omnia*, DB *vfe*); д) некаторыя нямецкія складаныя злучнікі і злучальныя словы, напрыкл.: *die weil – kadar* 13:6, 4:6, *der mal – kei* 13:15, 4:12, *Auff das – de* 4:12x2, але: *die finds – fo tudi ty* 4:16.

2 Парадак слоў

Парадак слоў у перакладзе часта адпавядае арыгіналу (г. зн. Лютару), асабліва ў іменных словазлучэннях, аднак нярэдка парадак парушаецца, асабліва адносна дзеясловаў. У адных выпадках гэта абумоўлена граматычнымі, сістэмнымі фактарамі (славенская мова ў адрозненне ад нямецкай дазваляе больш свабодны парадак слоў), у іншых, відаць, звязана са стылістычнымі стратэгіямі перакладчыка. У цэлым Трубар (у адрозненне ад Далмаціна) не вельмі клапаціўся пра захаванне парадку слоў свайго арыгіналу.

2.1 Дзеясловы і дзеяслоўныя формы (дзеяпрыметнікі) часта (але не заўжды) ставяцца на канцы сказа, напрыкл.: *Warumb redeftu...? – Sakai ... gouorish?* 13:10, *ich fage euch – ieft uom poiim* 13:17, *das selbige bald auffnimpt mit freuden – to ifto sdai füselem gori ufame* 13:20, *nemen sie es bald ... auff – to ifto oni fdaici ... gori ufame* 4:16, *Wenn sich ... vmbes worts willen erhebet – kadar... fa uolo te beffede gori uftane* 4:17. Рэдкія прыклады супадзення месца ў сказе славенскага дзеяслова з нямецкім тэкстам (напрыкл.: *es nicht viel erden hatte – nei globoke femle bilu / imeilu* 13:5, 4:5) хутчэй выпадковыя: *es nicht tieffe erden hatte – nei globoke femle imeilu* 13:5, параўн.: *nei imeilu globoke femle* 4:5. Аднак вынас Трубарам дзеяслова на канец сказа праяўляецца толькі як тэндэнцыя і нідзе не вытрыманы паслядоўна, напрыкл.: *er mußte in ein Schiff tretten – ie moral stopiti ven zholn* 4:1, *die an dem Wege find – kir fo natim Potu* 4:15, *So kömpt als bald der Satan – taku sdaici pride ta Hudizh* 4:15, *das in jr hertz gefeet war – katera ie bila ufeiana unih ferceih* 4:15, *Die das wort hören – kir poslushaio to beffedo* 4:18, *ty poslushaio to beffedo* 4:20. Аб гэтым сведчаць і паралельныя месцы, дзе Трубар ставіць дзеяслоў адвольным

чынам, напрыкл.: *ersticket das Wort – to Bessedo fadushi* 13:22, але: *ersticken das wort – fedushe to Bessedo* 4:19; *sie es gehört haben – so oni to slishali* 4:15, але: *sie das Wort gehört haben – so oni slishali to bessedo* 4:16. Т. ч., пазіцыя дзеяслова ў перакладзе часта проста не вытрымліваецца. Канструкцыя *zu + inf.* звычайна застаецца на канцы сказа, як у нямецкім арыгінале (гл. 3.1), аднак часам Трубар пераносіць яе ў сярэдзіну: *Euch ifs gegeben das Geheimnis ... zu wissen – Vö ie danu üiditi to skriunoft* 4:11.

2.2 Зваротная часціца ў перакладзе заўжды папярэдняе свайму дзеяслову, напрыкл.: *So ergert er sich balde – taku se sdai smoti* 13:21, *so ergern sie sich als bald – taku se fdaici sblafnio* 4:17, што адпавядае нямецкаму тэксту толькі часткова (пры інверсійным парадку ў даданым сказе): *Wenn sich ... erhebet vmb des Worts willen – kadar ... se fazhno ja uolo te Bessede* 13:21.

2.3 Даволі часта іменныя канструкцыі-актанты ўстаўляюцца ў: а) аналітычныя формы дзеяслова: *was da gefeet ist in fein hertz – kar ie unega fercei ufianu* 13:19, *der an dem Wege gefeet ist – kir ie poleg tiga potu useianu* 13:19, *Der aber auff das Steinichte gefeet ist – Inu tu kir ie na kaminouu useianu* 13:20 (але: *Hertz ist verstockt – ferce ie obterpnelu* 13:15), *es versamlet sich viel Volks zu im – se k nemu sbere üliku ludi* 4:2 (але: *k nemu se sbere dosti ludi* 13:2); б) паміж дзейнікам і выказнікам, напрыкл.: *er hat nicht wurtzeln in jm – on usebi ne ima korena* 13:21 (хаця: *haben keine wurtzel in jnen – ne imaiio korena usebi* 4:17). Не менш непаслядоўна расстаўляюцца актанты пры імёнах: *jre fünde jnen – nim nih grehe* 4:12.

2.4 Адмоўе заўжды ставіцца перад дзеясловам, напрыкл.: *haben keine wurtzel – ne imaiio korena* 4:17, *nicht verstehet – ne fastopi* 13:19, *es nicht wurtzel hatte – korena ne imeilu* 4:6 (але: *nei korena imeilu* 13:6), у т. л. у пыталым сказе: *Verstehet jr diese gleichnisse nicht? – Ne fastopite ui leto pergliho?* 4:13.

2.5 Даволі непаслядоўным і няўстойлівым у перакладзе было месца некаторых часціц, такіх як *pag / anpag* (гл. 5.6), або прыслоўяў, што ў спалучэнні з дзеясловам калькавалі нямецкія прыставачныя дзеясловы (гл. 4.2).

Толькі ў адным пасажу (4:10) адзначана змена частак сказа, здзейсненая, відаць, не без уплыву лацінскага тэксту: *fragten jn vmb diese Gleichnisse, die vmb jn waren, sampt den Zwelffen – ty so okuli nega bili fred steimi duanaisitimi, uprashaio nega sa to Pergliho, – Vg, EB interrogaverunt eum hi qui circum illum (Vg circa eum) errant, cum duodecim, de parabolā / Vg parabolās.*

3 Перадача некаторых граматычных канструкцый арыгіналу

Шэраг граматычных канструкцый нямецкай мовы не маглі мець дакладных адпаведнікаў у славенскай мове, таму Трубар мусіў самастойна перадаваць падобныя з’явы. Да іх ліку адносяцца перадача канструкцыі *zu + inf.*, прыназоўнікаў і генетыўных канструкцый.

3.1 Адною з найбольш спецыфічных для славенскай мовы з'яўляецца канструкцыя *zu + inf*. Звычайна яна перадаецца аб'ектным ці прэдыкатыўным інфінітывам: *es gieng ein Seeman aus zu seen – Eden Seyüz ie shal uun feyati* 13:3, *en seuz ie vunkai shal fyati* 4:3, *haben begert zu fehen – fo sheleli uiditi* 13:17, *er fieng ... an zu leren – on fashne ... vuzhiti* 4:1, *Euch ifts gegeben ... zu wissen – Vö ie danu üiditi* 4:11. І толькі ў ідэаматычным выразе канструкцыя перакладзена аддзяслоўным назоўнікам: *Wer ohren hat zu hören, der höre – Kateri ima ushefa hpostlushanu, ta poslushai* 13:9, *Du vushefa ima hpostlushanu, ta poslushai* 4:9, 4:23 (паслядоўнічае Трубару ва ўсіх трох выпадках і Далмацін: *Kateri ima ufhefa h'poslufhanju, ta poslufhai*). Пераклад Трубара тут здзейснены пад уплывам перакладу Эразма: *EB qui(s) habet aures ad audiendum, audiat*, параўн.: *Vg Qui habet aures audiendi, audiat*.

3.2 Спецыфічны нямецкі генетыў з пасесівам перадаецца праз атрыбутыўнае словазлучэнне: *das Geheimnis des reichs Gottes – to skriunuft tiga Bohsyga* [!] *kraleustua* 4:11 (больш літаральны Далмацін: *Boshjiga krajlestva fkrivnofii*), *die weiffagung Ifaie – tu Efayouu prerokouane* 13:14. Адваротны выпадак – перадача атрыбутыўнага словазлучэння нямецкага арыгіналу праз генетыўную канструкцыю – назіраецца ў 4:19: *der betriebliche Reichthum* (таксама і Далмацін: *goluffku blagu*) – *tu obnoriene tiga blaga*, яўна пад лацінскім уплывам: *Vg, EB deceptio divitiarum*.

Генетыўныя канструкцыі нямецкага тэксту звычайна Трубарам паслоўна захоўваюцца, напрыкл.: *die forge dieser Welt – ta skerb tiga fuita* 13:22, *te skerbi tiga fuita* 4:19, таксама і пры інверсійным парадку: *dieses volcks Hertz – letih ludi ferce* 13:15 (DB *letiga Folka fërce*), *umb des Worts willen* 13:21, *vmb words willen* 4:17 – *fa uolo te Bessede* (DB *fa Bessede volo, fa volo Bessede*). Часам захоўваюцца і прыназоўнікавыя канструкцыі, эквівалентныя генетыўным: *das wort von dem Reich – to Bessedo od tiga kraleustua* 13:19 (параўн.: *Vg verbum / EB sermonem regni*), але: *auff dem lande am Meer – na krayu tiga moria* 4:1 (*Vg circa mare super terram, EB juxta mare in terrã*), магчыма, пад лацінскім уплывам: *die Vogel vnter dem Himel – te ptice tih nebes* 4:4 (*Vg volucres (caeli – дадатак у некаторых кодэксах), EB volucres caeli*).

3.3 Большасць прыназоўнікаў перадаецца таксама паслоўна і з захаваннем часцінамоўнай прыналежнасці, хаця не заўжды стабільна: *an* → *na* (прыклады гл. ніжэй); *auf* → *na* (13:8, 4:8, іншыя прыклады гл. таксама ніжэй), але: *auff ein gut Land – üno dobro femlo* 4:20, яўна пад уплывам Эразма: *in terram bonam* (*Vg super*); *aus* → *is* (13:1); *durch* → *skufi* (13:3, 10, 4:2, 11); *in* → *u* (13:2, 19, 21, 23, 4:1, 15, 4:17, іншыя прыклады гл. таксама ніжэй); *mit* → *s(u)* (прыклады гл. ніжэй); *on* → *pres* (4:19); *sampt* → *fred* (4:10); *vom* → *od* (13:12, 18, 19); *uber* → *na* (13:14); *vmb* → *fa* (13:21, 4:10, 17), але: *vmb jn – okuli nega* 4:10, параўн.: *Vg circa eum, EB circum illum*); *vnter* → *umei* (13:7, 22, 4:7), але: *vnter die Dörnen – vtu Terne* 4:18 (у пасажы, што перакладаўся Трубарам не паводле Лютара); *zu* → *k* (13:2, 3, 10x2, 4:1, 2, 11).

Паслоўны характар перакладу прыназоўнікаў пацвярджаецца і адлюстраваннем пры іх рознага кіравання нямецкага арыгіналу: *An dem selbigen tage – Na ta iſti dan* 13:1, *am vſer – na tim bregu* 13:2; *an den Weg – na ta pot* 13:4, 4:4 і *an dem Weg – na tim Potu* 4:15, *an dem Wege – poleg tiga potu* 13:19, але: канструкцыі *am Meer* 4:1, *an das Meer* 13:1 перакладаюцца аднолькава: *poleg tiga Morya / moria* (DB *pèr Morji* 4:1x2, але *raven Morja* 13:1).

Аднак не назіраецца адрознення прыназоўнікаў нямецкага арыгіналу ў канструкцыі з субстантывам *kaminov / kamenitov: in das Steinichte – na kaminauu* 13:5, *na tu kamenitouu* 4:5, *auff das Steinichte – na kaminouu* 13:20, *auffs Steinichte – na kamenitouu* 4:16. Паказальна, што і Далмацін тут выкарыстоўвае толькі прыназоўнік *na: na kaminitu* 13:5, *na kamenitu* 13:20, 4:16, *na tu kaminitu* 4:5.

Пры перадачы прыназоўніка *mit* + Dat. Трубар літаральна паслядоўнічаў свайму нямецкаму арыгіналу, што маггло прыводзіць да неўласцівых славянскай мове выказаў: *Mit den Ohren – steimi usheſi* 13:14, *mit sehenden Augen – ſgledazhemi ozhima* 13:14, *mit den Augen ... mit den Ohren ... mit dem Hertenzen – ſozhima ... ſuusheshi ... ſteim ferzom* 13:15; *mit freuden – ſuſelem* 13:20, *ſuſelem* 4:16. Аднак у ідэаматычных канструкцыях Трубар перадаваў канструкцыю *mit* + Dat. дзеяпрыметнікам пад уплывам лацінскага перакладу: *mit sehenden Augen, ... vnd mit hörenden Ohren – uideozh ..., inu poslushaiozh* 13:13, 4:12 – Vg, EB *videntes ..., & audientes*.

4 Калькаванне арыгіналу

Хаця структурна і лексічна нямецкая і славенская мовы ў значнай ступені непадобныя, у шэрагу выпадкаў можна адзначыць спробу Трубара калькаваць свой нямецкі арыгінал як у марфалогіі, так і ў мікрасінтаксісе. Такія спробы вынікалі як з паслоўнага прынцыпу перакладу, так і з інтэрфераванага маўлення самога Трубара.

4.1 У якасці агульнай заўвагі можна адзначыць граматычнае падабенства перакладу з арыгіналам(і), калі часціны мовы (назоўнік, прыметнік, дзеяслоў, прыслоўе, злучнік і часціца, нават артыкль) і асобныя граматычныя формы (лік, асоба, час) свайго арыгіналу Трубар імкнецца перадаваць тымі самімі часцінамі мовы ды граматычнымі формамі. Напрыклад: *SO höret nu jr dieſe Gleichnis von dem Seeman – Poslushaite tedai ui to pergliho od tiga Seuza* 13:18.

Адхіленні тут рэдкія і тычацца пераважна: а) распасаванне ў ліку, абумоўленае граматычнымі, сістэмнымі адрозненнямі паміж нямецкай і славенскай мовамі: *alles Volk stund – uſi ludi ſo ſtali* 4:1, або стылістычнымі мэтамі: *die forge dieſer Welt, vnd betrug des Reichthums, erfſicket das Wort – ta skerbi tiga fuita tar golufya tiga blaga to Beſſedo ſadushi* 13:22, *die forge dieſer Welt, vnd der betriebliche Reichthum ... erfſicken das wort – te skerbi tiga fuita, inu tu obnoriene tiga blaga ſedufhe to beſſedo* 4:19 (формы Лютара і Эразма правільна адлюстроўваюць грэчаскі тэкст), або ўплывам лацінскага перакладу: *die forge dieſer Welt – ta skerbi tiga fuita* 13:22, але: *te skerbi tiga fuita* 4:19, параўн.: Vg *ſollicitudo ſaeculi*, EB: *cuta ſaeculi huius* 13:22,

Vg *aerumnae saeculi*, EB *solicitudines seculi hujus* 4:19; *fondern find* *wetterwendifch* – *temuzh fo ne obftuiezi* 4:17, параўн.: Vg, EB *sed temporarii* (Vg *temporales*) *funt* 4:17; б) замена імперфекту цяперашнім часам у пасажах з дзеясловамі маўлення (магчыма, у стылістычных мэтах): *die Jünger tratten zu jm, vnd sprachen* – *ty Iogri stopio knim, inu prauio* 13:10, *Er antwortet, vnd sprach* – *On odgouori inu praui* 13:11, *er sprach zu jnen – on praui knim* 4:11 (у Далмаціна тут усюды перфект), в) змена актыўнай канструкцыі сказа на пасіўную: *Aber felig find ewer Augen – Anpag dobru ie uashim, ozhim* 13:16; г) ігнараванне зваротнага кампанента дзеяслова: *Jhesus ... satzte sich – Iefus ... fede* 13:1, відавочна, пад уплывам Эразма: EB *Jesus ... sedit*, параўн.: Vg *Jesus ... sedebat, sich ... erhebet – gori uftane* 4:17, хаця зваротнасць дзеясловаў усюды звычайна захоўваецца; е) выражэнне зваротнасці: *wiederferet – fe gode* 4:11 (гл. 1.1.2), *gefeset wird – fe ... feye* 4:15 (гл. 5.2.4).

4.2 Найбольш паказальным прыкладам калькавання нямецкага тэксту можа служыць нямецкі прыставачны дзеяслоў, аддзяляльная прыстаўка якога магла ператварацца ў прыслоўе і апынацца на дыстанцыі. Такі лад нямецкай мовы імкнецца адлюстраваць у сваім перакладзе і Трубар: *es gieng ein Seeman aus – Eden Seyüz ie shal uun* 13:3, *en seuz ie vunkai shal* 4:3, *Wenn jemand ... auffnimpt – ie leta kir ... gori ufame* 13:20, *die Dörnen wuchsen auff / empor – tu terne ie gori fraslu / gori sraslu* 13:7, 4:7, *die Sonne auffgieng – ie ... tu sonce gori bilu prishlu* 4:6, *die da zunam vnd wuchs – kateri ie gori iemal inu raffel* 4:8, *nemen fie es bald ... auff – to ifto oni fdaici ... gori ufame* 4:16, *gehen hinein – prido noter* 4:19, *nemens an – gori vfameio* 4:20.

У некаторых выпадках славенскі дзеяслоў з прыслоўным кампанентам выступае на тым месцы, дзе ў Лютара такі дзеяслоў адсутнічае: *sich ... erhebet – gori uftane* 4:17 (мусіць адпавядаць *aufstehen*), у іншым месцы ТТ 1557 і ТЕ 1555 гэты дзеяслоў перакладаецца інакш: *fe fazhno* 13:21, параўн. у абодвух выпадках DB *pride*.

У іншых выпадках нямецкі прыставачны дзеяслоў перадаецца адпаведнікам без прыслоўя – прыставачным дзеясловам: *die Vogel ... frassens auff – te ptice ... fo ie pozobale / pofobale* 13:4, 4:4, *gieng ... auff – ie ... ufeshlu / ufashlu* 13:5, 4:5, *Er antwortet – On odgouori* 13:11, *verstehet es – to fastopi* 13:23, *der Arge ... reiffet es hin – ta Hudi ... isdere tu* 13:19, *er fieng ... an – on fazhne* 4:1, *Höret zu – Poslushaite* 4:3 (але: *SO höret nu – Poslushaite tedai* 13:18).

4.3 Нямецкі складаны назоўнік толькі аднойчы перададзены словазлучэннем: *des Himelreichs – tiga nebeskiga kraleuftua* 13:11 (Vg, EB *regni caelorum*), у іншых выпадках складаны назоўнік перадаецца адным словам і звычайна не калькуюцца: *weiffagung – prerokouane* 13:14 (параўн. Vg, EB *prophetia*). Не адзначана калькавання і суфіксальных назоўнікаў: *vnd betrug des Reichthums – tar golufya tiga blaga* 13:22 (параўн.: Vg *et fallacia divitiarum*, EB *deceptióqu divitarium*), *der betriegliche Reichthum – tu obnoriene tiga blaga* 4:19, у некаторых выпадках супадзенне марфемнай структуры можа быць выпадковым, параўн.: *trübfal und / oder verfolgung – ta nadluge inu preganene* 13:21, *kakoua nadluga oli preganene* 4:17.

Інакшы прыклад – калькаванне лацінскага слова (?) – можна назіраць у 4:2, дзе мае месца пасэнсава, а не паслоўны пераклад дзеяслова *predigen* (< *praedicare*): *er predigt – on ie ... rizhi uuzhil*, хаця лексічная магчымасць для паслоўнага перакладу існавала, параўн.: *in feiner predigt – vti nega pridigi* 4:2 (DB *on je ... predigoval ... v'fvoji Predigi*).

5 Лексічная стабільнасць унутры самога перакладу

Перадача на працягу тэксту элементаў арыгіналу аднолькавымі элементамі перакладу характарызуе не толькі стабільнасць перакладу, але і некаторыя тэхнічныя прыёмы і псіхалінгвістычныя механізмы перакладчыка. У цэлым працу Трубара можна ахарактарызаваць як у пэўнай меры кантэкстуальны і нефармальны пераклад.

5.1 Дастаткова стабільна перакладаюцца назоўнікі і прыметнікі. Бадай што адзінае выключэнне ўтварае нямецкі назоўнік *Volk*, які перадаецца як *ludi*, але аднойчы як *folk*, хаця побач выступае і пераклад *ludi*: *viel Volcks – dofti ludi* 13:2, *iliku ludi* 4:2, *alles Volck – ufi ludi* 4:2, *uus folk* 13:2 (у Вульгаце і ў Эразма на гэтых месцах адзначана толькі *turba*). Паказальна, што германізм з'явіўся менавіта ў выданні 1557 г., у ТТ 1555 тут выступае *vfj Ludie* 13:2.

Некаторую складанасць у Трубара (як і ў Далмаціна) выклікала перадача прыметніка *wetterwendisch*, які быў перададзены апісальна: *fondern ift wetterwendifsch – temuzh on kratig zhas obstoi* 13:21, *temuzh fo ne obstuiezhi* 4:17, насуперак даволі яснаму лацінскаму перакладу: *Vg est temporales*, *EB fed temporarius est* 13:21; *Vg, EB fed temporarii (Vg temporales) funt* 4:17.

5.2 Прыкметная непаслядоўнасць адзначаецца для дзеясловаў (і ўтвораных ад іх дзеепрыметнікаў). Частаўжывальныя (і ў маўленні, і ў евангельскі тэксце) дзеясловы маюць рэгулярныя адпаведнасці, тады як рэдкаўжывальныя характарызуюцца значнай варыятыўнасцю. Відаць, Трубар перакладаў паводле памяці і з улікам кантэксту, а не паводле нейкіх фармальных адпаведнасцяў (напрыклад, з выкарыстаннем дапаможнага слоўнічка).

5.2.1 Спецыфічныя для тэматыкі ўрыўкаў дзеясловы, звязаныя з раслінаводствам (*seen, aufgehen, aufwachsen, bringen / tragen (Frucht)* і інш.), у цэлым маюць стабільныя пераклады у розных месцах тэксту, нестабільнасць абумоўленая хутчэй уплывам іншых крыніц.

Пры перадачы дзеяслова са значэннем 'сеяць' Лютар усюды выкарыстоўвае адзін дзеяслоў *seen*, што адпавядае Вульгаце, дзе выступае *seminare*. Аднак Эразм у прыпавесці і напачатку тлумачэння выкарыстоўваў *seminare* (13:3, 4, 18, 19x2, 4:3, 4, 14, 15x2), а напрыканцы тлумачэння ўжываў словазлучэнне *semen excipere* (13:20, 22, 23, 4:15, 16, 18, 20). Трубар у Мц. цалкам, а ў Мк. часткова (у прыпавесці і напачатку тлумачэння) гэты дзеяслоў перадаваў паводле Вульгаты і Лютара як *(u)sejati* (13:3, 4, 19x2, 20, 22, 23, 4:3, 4, 14, 15x2).⁵ Аднак далей у Мк. (напрыканцы тлумачэння) Трубар звяртаецца да Эразма і перадае гэтае месца

праз словазлучэнне *seme vzeti: die ... gefeet find – kir tu feime ... vřamo* 4:16, *kateri tu feime ... vřameio* 4:18, *kir vřameio tu feime* 4:20 – EB: *femen excipiunt* 4:16, 18, *femen exceperunt* 4:20, параўн.: *Vg qui ... seminatum* 4:16, *qui ... seminatur* 4:18, *qui ... seminati sunt* 4:20.

Дзеяслоў *aufgehen* (пра расліны ці сонца) перадаецца стабільна як *vziti* ў кантэксце пра расліны (13:5, 4:5), аднак у кантэксце пра сонца ён зазнае варыятыўнасць *vziti ~ gori priti: die Sonne auffgieng – ie ... to sonce ufeshlu* 13:6, але: *ie ... tu sonce gori bilu prishlu* 4:6. Сінанімічны дзеяслоў *aufwachsen* стабільна перакладаецца як *gori zrastii* (13:7, 4:7).

У дзеяслоўнай канструкцыі *bringen Frucht*, якая стабільна перакладаецца як *pernesti sad* (13:23, 4:7, 8, 20), адзначана непаслядоўнасць: *bringet nicht Frucht – pres fada rata* 13:22 (DB: *ne pèrñefse fadu*), *Vg sine fructu efficitur*, EB *infrugiter redditur*. Пераклад сінанімічнай канструкцыі *trag Frucht* як *ie dalu řad* 13:8 здзейснены, відаць, пад уплывам Вульгаты: *dabant fructum*, але не Эразма: *dederunt fructum*, аднак інакш: *etlicher tregt hundert feltig – řturi nekateru řamofu* 13:23, параўн.: *Vg facit aliud quidem centum*, EB *facit alius quidem centuplum*.

Стабільна перакладаюцца дзеясловы *verwelken* – як *uveniti* (13:6, 4:6), *ersticken* – як *zaduřiti* (13:7, 22, 4:7, 19), *auffressen* – як *pozobati* (13:4, 4:4).

5.2.2 Група дзеясловаў разумення і ментальных працэсаў (*verstehen, vernehmen, sehen, (zu)hören, ergern sich* і інш.), даволі шырока прадстаўленая ў тлумачэнні прыпавесці, мае прыкметную нестабільнасць у перакладзе.

Дзеяслоў *verstehen* звычайна перадаецца як *řastopati / řastopiti* (13:13, 15, 19, 23, 4:12, 13x2), але аднойчы Трубар дапушчае адхіленне: *werdet es nicht verstehen – ne bote řefumeli* 13:14. Сінанімічны дзеяслоў *vernehmen* перадаецца то як *znati: jr ... vernemet – vi řnate* 13:11, то як *videti: werdet es nicht vernemen – ne bote uidili* 13:14, у апошнім выпадку пад уплывам, відаць, Эразма: *non cernetis*, а не Вульгаты: *non videbitis*.

Дзеяслоў *sehen* звычайна перакладаецца як *videti / viditi* (13:13x2, 16, 17x3, 4:12x2), але зрэдку Трубар яго перадае як *(u)gledeti / (u)gledati: mit řehenden Augen werdet jr řehen – řgledazhemi ozhima bote řledali* 13:14, *Auff das řie nicht der mal eins mit den Augen řehen – De kei kadai řozhima ne ugleđaio* 13:15; аднойчы дзеясловам *ugledati* Трубар пераклаў *erkennen: řie es mit řehenden Augen řehen, vnd doch nicht erkennen – de uideozh uidio, inu ne ugleđaio* 4:12 (пад уплывам Вульгаты: *non videant*, насуперак Эразму: *non cernant*).

Шырокая словаўтваральная варыятыўнасць назіраецца пры перадачы дзеяслова *(zu)hören*. Часцей за ўсё *hören* перадаецца як *posluřati* (13:13, 18, 19, 20, 22, 23, 4:9, 12x2, 18, 20, 23), таксама і *zuhören* (4:3), крыху радзей – як *sliřati* (13:13, 14, 15, 16, 17x2, 4:15, 16), зрэдку – аддзеяслоўным назоўнікам: *zu hören – hposlushanu* 13:9, 4:9, 23 (пад уплывам Эразма, гл. 3.1), нарэшце, аднойчы выступае сінонім *zasliřati: mit den Ohren hören – řuisheřfi ne řasliřio* 13:15.

⁵ Сюды таксама аднесены выпадак з аддзеяслоўным назоўнікам *v tim řeyanu* 4:4 пры *in dem er řeet* (гл. 5.5).

Можна адзначыць таксама варыятыўнасць перакладу дзеяслова *ergern sich* – то як *zmotiti se*: *So ergert er sich balde – taku se sdai smoti* 13:21, то як *zblazniti se*: *fo ergern sie sich als bald – taku se fdaici sblafnio* 4:17 (DB *taku se on sdajci pohujfha; taku se ony hitru pohujfajo*).

5.2.3 Група дзеясловаў маўлення характарызуецца стабільнасцю, відавочна, з прычыны сваёй частаўжывальнасці. Так, дзеяслоў *reden* рэгулярна перакладаецца як *govoriti* (13:3, 10, 13), дзеяслоў *sprechen* рэгулярна перакладаецца як *praviti* (13:3, 10, 11, 4:2, 9, 11, 13). Аднак ужо дзеяслоў *sagen* перакладаецца то як *praviti*: *die da sagt – kir pravi* 13:14, то як *povedeti*: *ich sage euch – ieft uom poim* 13:17.

5.2.4 Нямецкія службовыя дзеясловы, прадстаўленыя ва ўрыўках (*sein, haben, werden*), перакладаюцца даволі стабільна, а большасць адхіленняў тлумачыцца сістэмнымі прычынамі.

Дзеяслоў *sein* у службовай ці самастойнай функцыі перадаецца як *biti*, напрыкл.: *das in jr hertz gefeet war – katera ie bila ufeiana unih ferceih* 4:15.

Дзеяслоў *haben* у службовай ці самастойнай функцыі звычайна перадаецца як *imeti*, напрыкл.: *Denn wer da hat ... , Wer aber nicht hat – Sakai kateri ima ... , kateri pag nema* 13:12. Адзінае адхіленне складае пераклад пасажу ў 13:5: *es nicht viel Erden hatte – nei uliku femle bilu* (таксама ТТ 1555, параўн.: ТТ 1557 *nei uliku femle imeilu* 4:5, *es nicht tieffe erden hatte – nei globoke femle imeilu* 13:5, *nei imeilu globoke femle* 4:5), наўрад ці пад уплывам лацінскіх крыніц – у Эразма і ў Вульгаце ва ўсіх гэтых выпадках стаіць *habeo*. Выключэнне таксама складае нямецкі перфект, які ў перакладзе замяняецца славенскім перфектам з формай дзеяслова *biti*: *haben begert ... habens nicht gefehen ... habens nicht gehoret – fo sheleli ... ne fo uideli ... ne fo slifshali* 13:17; *sie es gehört haben – fo oni to slishali* 4:15, *sie das wort gehört haben – fo oni slishali to beffedo* 4:16.

Дзеяслоў *werden* у спалучэнні з інфінітывам звычайна перадаецца як *bode / bodo, bote* для выражэння формы будучага часу, напрыкл.: *werdet jr hören, vnd werdet es nicht verstehen, vnd ... werdet jr sehen, vnd werdet es nicht vernemen – bote ui slishali, inu ne bote refumeli, inu ... bote gledali, tar ne bote uidili* 13:14 (гл. таксама 13:12, 14, 4:12). Аднак у іншай функцыі дзеяслоў *werden* перадаецца ўжо інакш: *Wo das Wort gefeet wird – kadar se ta Beffeda feye* 4:15. У сваю чаргу, з дапамогай формаў *bodo, bote* перакладаюцца і іншыя дзеясловы: *das er die fülle habe* (форма ўмоўнага ладу) – *de bode obilnu imel* 13:12, DB *de bo obilnu imel*; *Wie wolt jr ... alle verstehen? – Koku bote ... vi ... vfe fastopili?* 4:13.

5.3 Непаслядоўнасць у перакладзе займеннікаў характэрная для няпэўнага займенніка. У тэксце прыпавесці для Мц. уласціва перадача *etlichs* як *nekateru / nekoteru* (13:5, 7, 8x4, 23), Vg, EB *alia / aliud* (EB *alius* 13:23x3), аднак ужо ў Мк. адбываецца змена. Напачатку прыпавесці ўжываецца ранейшая форма *neketeru* 4:4, 5, 7, 8 (у крыху адрознай арфаграфіі), Vg, EB *aliud* (Vg *alia* 4:8), аднак у тымсамым вершы 4:8x3 з'яўляецца новы эквівалент *enu*, які адпавядае лацінскаму перакладу Vg, EB *unum* і выкарыстоўваецца і надалей (4:20x3) – там у Лютара адпавядае

etlicher, Vg *unum*, EB *aliud*. Ужыванне формы *enu* у 4:8x3, 20x3 як адпаведнік Vg *unum* (насуперак Эразмавага перакладу *aliud* 4:20x3 сведчыць, што Трубар выкарыстоўваў Вульгату і пры працы над ТТ 1557, а не толькі пераклад Эразма.

5.4 Пераклад прыслоўяў у цэлым нестабільны, напрыкл.:

bald – *sdaici* / *ſdaici* 4:5, 15, 16x2, *balde* – *sdai* 13:21, але: *bald* – *skorai* 13:5; *da* – *tu* 13:19, *tukai* 4:4, але часам увогуле без перакладу: *die da fagt* – *kir prauī* 13:14, відаць, пад уплывам Эразма: *quæ dicit*, параўн.: Vg *dicens*; *die da zunam* – *kateri ie gori iemal* 4:8;

viel – *ūliku* ~ *dofti*: *viel Volks* – *dofti ludi* 13:2, *ūliku ludi* 4:1 (Vg, EB *turba multa*, *turbæ multæ*), параўн.: *viel* – *ūliku* 13:5, *mancherley* – *ūliku* 13:3, *lang* – *dofti* 4:2.

5.5 Асаблівую нестабільнасць выяўляе перадача злучнікаў. Тут перакладчык імкнуўся перадаваць злучнік злучнікам, аднак з прычыны іх шматфункцыянальнасці ён шырока вар’іраваў свае славенскія адпаведнікі.

Так, злучнік *und* амаль заўжды перадаецца як *inu*, аднак у некаторых кантэкстах Трубар перадаваў *und* як *tar* 13:14, 22, *kir* 13:23. У цэлым пераклад многіх злучнікаў даволі нестабільны, напрыкл.:

da – *Inu* 13:4, *kir* 4:5, *kadar* 4:10;

denn – *potle* 13:23, *sakai* 13:12, *inu* 13:13, параўн.: *warumb* – *sakai* 13:10.

Нярэдка нестабільнасць у перадачы злучнікаў была выклікана ўплывам лацінскага перакладу: *in dem er feet* – *utim kadar on feye* 13:4 (параўн.: Vg *dum seminat*, EB *quum feminaret*), але: *vtim feyanu* 4:4 (параўн.: Vg *dum seminat*, EB *inter feminandum* 4:4).

5.6 Даволі нестабільным быў пераклад часціц. Так, часціца *so* магла апускацца: *SO höret nu* – *Poslushaite tedai* 13:18 (параўн.: TE 1555 *pag poslushaite*), але не ў складзе злучніка: *Wenn ... So kompt* – *kadar ... taku pride* 13:19. Напрыклад, частаўжывальная часціца *aber* звычайна перакладалася як *pag*, радзей *anpag*: *Als aber* – *kadar ... pag* 13:6, *Diefes aber* – *letim pag* 13:11, *Wer aber* – *kateri pag* 13:12, *Der aber* – *Letu pag kir* 13:22, 23, *Diefe finds aber* – *Lety fo pag* 4:15; *Aber felig* – *Anpag dobru* 13:16, *Denen aber* – *anpag* 4:11, але зрэдку набывала іншы пераклад: *Der aber* – *Inu tu kir* 13:20, *Aber er* – *Oli, on* 13:21 (параўн.: *oder* – *oli* 4:17), або зусім заставалася неперакладзенай (элімінавалася): *etlicher aber fechzigfeltig* – *nekateru famo shesdefett* 13:23. У сваю чаргу, нярэдка Трубар самастойна ўводзіў часціцу *pag* у свай пераклад, без наяўнасці ў арыгінале адпаведніка *aber*: *Etlichs* – *Nekateru pag* 13:5, 7, 8, 4:5.

6 Рэдагаванне Трубарам уласнага перакладу

Параўнанне выданняў 1555, 1557 і 1581–82 гг. паказала, што Трубар свой ранейшы пераклад ТТ 1555 крыху адрэдагаваў, унёсшы ў ТТ 1557 неістотныя, але паўсюдныя змены пераважна стылістычнага характару, тады як ТТ 1581–82 без істотных змен перадае ранейшы тэкст 1557 г.

6.1 Рэдагаванне ранейшага перакладу 1555 г. у цэлым насіла стылістычны характар. Трубар удакладняў свой пераклад, у большасці выпадкаў – за кошт набліжэння да Лютаравага ці лацінскага тэксту.

Набліжэнне да нямецкага перакладу заўважана ў змене часавых формаў дзеясловаў – яны прыводзяцца ў адпаведнасць з тэкстам Лютара: *fe ie knemu sbralu* → *fe knemu sbere* 13:2, параўн.: LB 1546 *es versamlet sich ... zu jm; gre vun* → *ie shal uun* 13:3, параўн.: LB 1546 *es gieng ... aus*. Аналагічны характар мае ўстаўка асабовага займеніка: *bote slishali* → *bote ui slishali* 13:14, параўн.: LB 1546 *werdet jr höret*. Таксама набліжэнне да перакладу Лютара адзначана ў замене *Eden kir feye* → *Eden Seyüz* 13:3, параўн.: LB 1546 *ein Seeman*, тады як Vg, EB *qui femina(ba)*.

У іншым выпадку адзначаецца набліжэнне Трубара да Вульгаты: *Vom ie danu* → *Sakai uom ie danu* 13:11 (гл. 1.1.3). Магчыма, пад лацінскім уплывам здзейснены замена лексемы *kraj* на *breg* (*na tim kraiu* → *na tim bregu* 13:2, LB 1546 *am ufer*, Vg, EB *in lit(t)ore*), а таксама ўдакладненне злучнікаў і злучальных слоў: *Leta pag kir ... Ie ta, kadar ...* → *Inu tu kir ... ie leta kir ...* 13:20 (LB 1546 *Der aber ..., der ifts, Wenn...*, Vg, EB (EB At) *qui ..., hic eft qui...*), аналагічна: *Ie ta, kadar du ...* → *Ie ta kir...* 13:22, 23 (LB 1546 *der ifts, Wenn...*, Vg, EB *hic eft qui...*).

У астатніх выпадках мае месца рэдагаванне славенскага перакладу, не абумоўленае ўплывам нямецкай ці лацінскай версіі: замена лексемы *krat* на *samo* (*ftucrat* → *famo ftu, shedeffetcrat* → *famo shedeffet, trideffetcrat* → *famo trideffet* 13:8, аналагічна: *famoftucrat* → *famo ftu, shesdefetcrat* → *famo shesdefett, tridefetcrat* → *famo trideffet* 13:23); удакладненне злучальнага слова: *kar* → *tukar* 13:12 і граматычнай канструкцыі сказа: *Leta ...ie ... vfeiana* → *Letu ... ie ... ufeianu* 13:22, 23. Адзначана таксама змена парадку слоў разам з заменай прыслоўя: *Vi pag poslushaite to pergliho* → *Poslushaite tedai ui to pergliho* 13:18 (LB 1546 *SO höret nu jr diese Gleichnis*, Vg, EB *Vos igitur* (Vg *ergo*) *audite parabolam*); выпраўлены пропуск ранейшага выдання: *inu fastopio* → *inu ne fastopio* 13:13.

6.2 У ТТ 1581–82 маюцца некаторыя адхіленні ад тэксту ТТ 1557, абумоўленыя не столькі пэўнай рэдактурай, колькі няўважлівасцю зэцара і карэктара. Відаць, аб гэтым сведчаць асобныя адрозненні ў напісанні, напрыкл.: *na moriu fedel* → *na muriu fedel* 4:1, *ie sdaici ufashlu* → *fe sdaici vfashlu* 4:5, *anpag* → *Ampag* 4:11, *nim nih grehe* – *nim nih greihi* 4:12. Таму рэдкія адхіленні ад тэксту ТТ 1557 можна тлумачыць не столькі свядомай рэдактурай, колькі памылкай выдаўцоў. Так, у пасажы *Inu vti nega pridigi prau knim* → *Inu vti nega Pridigi prau* 4:2 – выкінуты не толькі асабовы займеннік *on* (што можа адпавядаць стылю Трубара, гл. 1.3.4), але актант *k nim*, які маецца як у Лютара (*zu jnen*), так і ў лацінскім тэксце (Vg, EB *illis*).

7 Высновы

У сваёй працы Трубар абапіраўся пераважна на нямецкі пераклад Лютара, адхіляючыся ад яго ў дэталях, галоўным чынам, пад уплывам лацінскага перакладу Эразма Ратэрдамскага і Вульгаты. Другой крыніцай адхіленняў (пераважна

ў мікрасінтаксісе) былі сістэмныя, структурныя разыходжанні паміж нямецкай і славенскай мовамі. Асноўным прынцыпам перакладу для Трубара амаль заўжды заставаўся паслоўны. Самастойнасць Трубара ў перакладзе назіраецца хіба што ў выбары месца для дзеяслова ў сказе, часам – у парадку слоў, а таксама ў «пераключэнні» з нямецкага тэксту на лацінскі. У той жа час пераклад Трубара можна ахарактарызаваць як паслоўны і дакладны, хаця і не вельмі літаральны – літаральнасць яго меншая, напрыклад, за пераклад Далмаціна. Пераклад дзеясловаў і прыслоўяў, а таксама злучнікаў і часціц, частых у евангельскім дыскурсе, у Трубара не вельмі стабільны. Даволі часта перакладчык перадаваў прэдыкатыўныя часткі сказаў кіруючыся ўласнай моўнай кампетэнцыяй, а не нейкімі фармальнымі адпаведнасцямі. Гэта сведчыць, што ён добра ведаў славенскую мову і няблага валодаў нямецкай і таксама лацінскай.

Крыніцы

- DB = Юрий ДАЛМАЦН. *Biblia, tu ie, vse svetu pismu, stariga inu Noviga Testamenta*. Вітэнберг, 1584 (паводле факсімільнага выдання: Ljubljana; München, 1968).
- EB = Лацінскі Новы Запавет у перакладзе Эразма Ратэрдамскага, паводле выдання: *Novum testamentum per D. Erasmus Roterodamum novissime recognitum*. Parisiis, 1542.
- LB 1546 = Нямецкі Новы Запавет у перакладзе Марціна Лютара, паводле выдання: Martin Luthers: *Werke kritische Gefamtausgabe [Die Deutsche Bibel]*. Weimar, 1929. Bd. 6.
- TE 1555 = ТРУБАР Прымаж. *Ta evangeli svetiga Matevsha*. Цюбінген.
- TT 1557 = ТРУБАР Прымаж. *Ta pervi deil tiga noviga testamenta*. Цюбінген.
- TT 1581–82 = ТРУБАР Прымаж. *Ta celi Novi Testament*. Цюбінген.
- Vg = Лацінская Вульгата паводле выдання: *Novum Testamentum Graece et Latine* / Ed. E. Nestle, K. Aland et al. Stuttgart, 1991.

ЛІТАРАТУРА

- Kozma АНАЏЏ, 2007: *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: Protestantizem*. Ljubljana, 2007 (Linguistica et philologica 18).
- Anton BREZNIK, 1917: *Literarna tradicija v »Evangelijih in listih«* [1. del]. Dom in svet: Književnosti; Umetnosti. 30. 170–174.
- Ivan GRAFENAÜR, 1914: *O Trubarjevem prevodu evangelijev*. Dom in svet: Književnosti; Umetnosti. 27. 297–303.
- Fran ILEŠIČ, 1908: *Primož Trubar in njegova doba*. Trubarjev zbornik. V Ljubljani. V–XXXII.
- Jernej KOPITAR, 1808: *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*. Laibach.
- Jože KORUZA, 1984. Pomen protestantizma za nastanek in razvoj slovenske književnosti. *XX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana. 103–121.
- France ROZMAN, 1986: Kako je Trubar prevajal Sveto pismo Nove zaveze? *Bogoslovni vestnik* 46/3. 227–245.
- Elisabeth SEITZ, 1998. *Primus Truber – Schöpfer der slovenischen Schriftsprache?* München. (Slavistische Beiträge 363).
- Jože TOPORIŠIČ, 1987: Zgodovinska perspektiva nemčevanja pri Trubarju. *XXIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana. 5–18.

SUMMARY

Trubar's translations of Luther were consistent for the most part, yet he did from time to time rely on the Latin translation of Erasmus of Rotterdam and the Vulgata. The main principle of Trubar's translation was the word-by-word principle that was limited by grammatical differences between German and Slovenian and some other stylistic strategies. The word order is often the same as that of the original but is nevertheless due to systemic and stylistic reasons different as far as verbs and certain particles are concerned. In some cases Trubar adopted the lexis and the syntax of the original. The translation of nouns is very stable whereas the translation of verbs, adverbs, conjunctions and particles in various parts of the text is less consistent. The translator transferred verbal phrases on the basis of his own linguistic capabilities, which proves that he had a good grasp of Slovenian, German and Latin. Trubar's translation can be seen as consistent, yet not entirely literal (as is the case with Dalmatin's translation).